

LIBER VII.

*In quo de diuinis Personis singulatim agitur,
proprias earundem notiones, et voca-
bula declarando.*

CAPVT I.

De Personae Patris. nominibus.

Ingenitus.

Variis nominibus Theologi vsi sunt ad primam Trinitatis Personam explicandam: omnium tamen maiore Graecorum vsu tritum, vel acrioribus inter eos iurgis exceptum, nullum fuisse arbitror, quam *γεννητός*, quod Latini Ingenitum, Infectum, Inoperatum, Innatum, Innascibile vocant. Peculiare propriumque Patris hoc vocabulum esse expresse Ecclesia Catholica docet, ac credendum proponit magnae Nicaenae Synodi decreto, ab Athanasio relato (1), vbi scribit: »Spiritus Sanctus non est ingenitus, quia imprincipiatum esse, et ingenitum soli Deo Patri Catholica Ecclesia apud Nicaeam congregata recte et fideliter adtribuit, et de solo Patre hoc esse credendum, et praedicandum toti mundo sub anathemate mandauit«. Idem in XI. Toletano Concilio confirmatur his verbis: »Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur... Spiritus Sanctus nec ingenitus, nec genitus creditur, ne aut si ingenitum dixerimus, duos Patres dicamus, aut si genitum, duos Filios praedicare monstremur«. Consonant Patrum testimonia. Quo autem sensu hoc vocabulum primae Trinitatis Personae conueniat, diu, multumque inter Ecclesiae Magistros controuersum est; aliis nihil aliud praesferre illud iudicantibus, quam non productum, seu non genitum; adeoque nomen esse negatiuum; sentientibus aliis nomen esse priuariuum, quatenus idem ac innascibile sonat. Er quidem posteriore hanc expositionem esse tenendam, vel illud aperte demonstrat,

(1) In Epist. ad Serapionem.

trat, quod si nihil aliud *ingenitum* exprimit, quam non genitum, seu non productum, nihil peculiare primae Personae illo tribuitur: Filius enim et Spiritus Sanctus increati sunt, seu non producti; Spiritus Sanctus non genitus est. Ergo dicitur prima Trinitatis Persona ingenita, et innascibilis, vt S. Thomas explicat (2), quod »omnino non sit ab alio, neque nascendo vt Filius, neque procedendo vt Spiritus Sanctus«.

Pater.

Notissimum hoc est, atque in Scripturis commendatissimum, primae Personae vocabulum: plurimumque valere illud ad huius Personae notionem peculiarem indicandam, et ad Arianorum refrenandam audaciam, antiqui Theologi iudicarunt. Quoniam autem Sacrae litterae hoc nomine persaepe vocant et singularem aliquam Personam, et etiam Deum Trinum; oportet vt Theologus internoscat qua ratione toti Trinitati, qua vero primae Personae nomen hoc conueniat. Quod si illud deriuatum sit a nascendo, et a Filiorum genenda cura, exploratum est illud tribus Personis conuenire. Hinc ad totam Trinitatem verba dirigimus, dum a Christo edocti dicimus: »Pater noster, qui es in Coelis«. At vero si idem Pater sit ac genitor, et parens, sumta a pariendo denominatione, proprium ac peculiare primae Personae est, a qua eiusdem naturae Filius gignitur. Tamen prius, potiusque hoc nomen dici de Deo, vt Personae ad Personam, quam vt Dei ad creaturae respectum exprimat, S. Thomas demonstrat. Licet vero Grammaticis eadem ac indifferens sit horum nominum *Pater*, *Genitor*, *Generator*, significatio, nonnullique Veterum nominibus his promiscue vtantur ad designandam primam Personam, iuxta seueriores tamen Theologiae leges loquentes, aptius Patrem dicimus, quam Genitorem, vel Generantem: adpellatio enim rei a perfectione potissimum et sine petenda est, vt Philosophi loquuntur. Vnde quum generatio sit instar viae, et paternitas sit eiusdem generationis perfectio, et consummatio, prima Persona melius Pater, quam Genitor vel Generans dicenda est.

Idem porro nomen non esse Deo indignum, quin et huic competere primario, ab eoque in creaturas illius vsum, proprietatemque transiisse, grauissime Patres adfirmant. Athanasius enim (3) negat in-

(2) Prima Parte, quaest. xxxiii. art. 4.

(3) In II. Disput. contra Arianos, orat. 2.

inter homines dici proprie Patrem, vel Filium, nec in iis adpellationes istas consistere; quoniam idem fiat Pater, qui fuit Filius. » Verum (pergit) in Diuinitate non sic accidit. Non enim Deus est ut homo: nam neque Pater ex Patre est altero: ideo nec eum gignit, qui sit futurus Pater; neque Filius ex fluxione Patris est, aut ab genito Patre genitus. Quare non in hoc generatur, ut gignat. » Unde sola in diuinitate Pater proprie est Pater, et Filius proprie Filius est; in iisque solis hoc consistit, ut et Pater semper Pater sit, et Filius sit semper Filius. Habent similia alij Patres.

Principium.

Adpellationi Patris connexa est, proximaque vox *principii*. » Primum principium totius Deitatis « Patrem Augustinus (4), alijque Doctores vocant: et recte quidem illi: nam quum *principii* nomine, alias quas-cumque acceptiones a Philosopho (5) adsignatas mittendo, illud solum hic designetur, a quo quidpiam procedit, relinquitur Patrem vere principium esse, a quo Filius et Spiritus Sanctus procedunt. » Quidni autem si et a Filio Spiritus Sanctus procedit? Erit ideo et Filius Spiritus Sancti principium? Erit certe: sed non ea ratione nomen hoc in Filium quadrat, qua Patri tribuitur: Pater enim principium sine principio est; est siquidem aliarum Personarum fons, et origo prima absque origine: e contrario autem Filius, licet Spiritus Sancti principium sit, ipse tamen a Patre est, ut a principio, a quo et virtutem etiam habet, qua Spiritus Sancti principium sit. Hinc Pater dicitur vere, et absque ullo addito principium; Filius vero principium de principio. Expresse Augustinus his verbis (6): » Pater principium non de principio; Filius principium de principio. » Sed utrumque simul non duo, sed vnum principium. » Quamobrem hoc inter Patrem et Filium interest in communi ratione principii discernendi. Quod si Patrem principium dicere placet comparate ad Filium, hunc vero ad res creatas; auctoritate Maximi Martyris firmari hoc poterit (7). Iam quum principii et causae vocabula sint synonyma, promiscue eisdem vsi sunt Graeci Doctores, et Patrem principium dicendo, et causam nominando. Basilus vnus est,

in

(4) Lib. iv. de Trinit. cap. 20.

(5) In lv. Metaphysicorum, cap. 1.

(6) In lll. contra Maxim. cap. 17.

(7) Apud Ioann. Cyparissiotum 3;

Dec. cap. 2.

in cuius scriptis saepius id occurrit (8). Parcius hoc causae vocabulo Latini vsi sunt pro principio, et processione originis. Non desunt tamen qui sic Patrem adpellent. Ita Victorinus Afer aduersus Arium scribit (9): » aequalis Patri, sed maior Pater (Filio), quod ipse dedit » ipsi omnia, et causa est ipsi Filio ut sit, ut isto modo sit. Ita Hilarius de aeterna Filii generatione verba faciens (10): » et ex causa » sa licet perfecta atque immutabili nascens, necesse est, ex causa » in causae ipsius proprietate nascatur. Ita alij plurimi. Hoc tamen Latinis minus consuetum est, ut loquitur S. Thomas (11), et Concilium Florentinum, cuius definitio ab Eugenio concepta sic habet: » Filium esse secundum Graecos quidem causam, secundum » Latinos vero principium subsistentiae Spiritus Sancti, sicut et Patrem. » Cur autem Latini libentius a causae vocabulo abstineant, explicat S. Thomas (12), dicens, quod in nullo alio genere causae ex quatuor notis adpellari causa Filii Pater possit, nisi efficientis; quo euenire necessum foret diuersam causae et effectus substantiam esse, et hunc ab illa pendere, et ab illa secundum perfectionem aliquam, aut virtutem ab illa distare, quorum nullum in nomine principii euenit. Deinde quod in diuinis, quo communiora nominata sunt, eo magis conueniunt; minus autem, quae magis sunt propria. Hinc quum vox haec *principium* communior sit quam *causa*, magis in Deum cadit. Atque laxiorem esse, amplioremque principii notionem, quam causae exemplo constat: etenim punctum, non dicitur lineae causa, sed principium: quo ipso vocabulo in iis etiam vtimur, quae neque natura, et essentia vilo modo discrepant, neque mutuo dependent, quod utrumque *causa* significat, *principium* vero nihil, nisi originem vnus ab alio.

Auctor.

Hoc vocabulum, perinde ac *principium*, magis familiare esse Latinis, docet S. Thomas (13). Graeci enim, vel nullum habent illi Synonymum, vel nullo tali vtiuntur. Frustra igitur recentiores quidam de Schola Theologi, ut demonstrent Patrem posse Auctorem adpellari.

Tom. I. Xx la-

(8) Lib. de Spir. Sanct. cap. 16. et
1. contra Eun. alibi.

(9) Lib. 1. (10) Lib. xii. n. 8.

(11) In Opusc. contra Graecos, cap. 1.

et Prima Parte, quaest. xxxiii.
art. 2.

(12) Ibidem.

(13) In citat. Opusc. cap. 1.

lari, Graecos Patres testes adhibent, Athanasium, Dionysium, Gregorium Nazianzenum, ceteros: nam Latinorum haec adpellatio propria est, ac vocabulum illud ex his Interpretes Graecorum dumtaxat adsumserunt. Sed sensus aperiendus est, quo recte de Patre Auctoris ratio dicatur: auctor enim is interdum dicitur, qui iure, ac dignitate alios antecedit, penes quem est in illos potestas: sic tutores qui pupillis praesunt, auctoritatem in eis habent. Testantur id Liuus (14), et Cicero (15). Quo sensu Pater Filii Auctor adpellari nequitam potest: licet enim in Deo Patre ius sit in voluntate arbitrioque situm, quod in res libere a se procreatas exercet; in Filium vero, quem natura et necessario produxit, nullum habet.

Erigit ergo Filii Auctor dicendus Pater, quatenus eum generat, propriumque suum esse ac naturam ei communicat. Ita Augustinus prudenter de hac voce praescribit contra Maximinum Arianum scribens (16): »sed habet, inquis, Dei Filius Auctorem Patrem. Si »propterea Deum Patrem Deo Filio dicis Auctorem, quia ille genuit, genitus est iste, quia iste de illo est, non ille de isto, fa- »teor et concedo. Si autem per nomen Auctoris minorem vis face- »re Filium, Patremque maiorem, nec eiusdem substantiae Filium »cuius est Pater, detestabor, et respuam; quia et Filius hominis, »in quantum est Filius, habet Auctorem de quo natus est, Pa- »trem, nec tamen ideo non est eiusdem substantiae, cuius est Pa- »ter«. Nihil expressius. Non itaque nobis adridet multorum Ver- »terum sententia (17) adserentium Patrem auctoritate, secundum di- »uinitatem etiam, maiorem esse Filio, etsi non essentia, aut perfec- »tione aliqua. Multo minus adhuc eorundem, qui dicunt Patrem auctorem sibi, hoc est suae essentiae esse, ac suimetipsius Filium, ut Sinesius loquitur (18); est enim minus propria sermonis ratio: quum ut Nazianzenus scribit, sit »expers omnis principii Pater. Non »enim aliunde, nec a se ipso habet esse« (19). Atque hoc tantum sensu Deo conuenire potest, ut Patrem auctorem sui esse, ac se ipsum fecisse, idem omnino sit ac a nullo altero habere substantiam.

Præcipua haec sunt vocabula primae Personae propria. Nam cetera quae circumferuntur has ipsas proprietates, hucusque de-
cla-

(14) Decad. iv. Lib. iv.
(15) Orat. pro Mur.
(16) Lib. iii. cap. 14.

(17) Bibl. PP. Tom. iii.
(18) Homil. iii.
(19) Orat. xxix.

claratas, explicant; velut *Radix*, *Fons*, *Caput*. Vocatur enim his nominibus, quoniam ab ea reliquae oriuntur Personae. Ita Tertullianus Deum Patrem *Fontem* ac *Radice*m vocat, aduersus Praxeam scribens (20); Ambrosius item (21), et Basilius (22) ita eum cognominant. Caput etiam Filii Patrem Rufinus (23), et Hilarius quidam adpellant (24). Quibus tandem omnibus primae Personae proprietates designantur.

CAPVT II.

De secundae Personae nominibus.

Verbum.

Præcipuum vocabulum hoc est ex omnibus quae huic Trinitatis Personae tribuuntur, et in veteri Testamento frequentius quam Filii nomen, auditum. Patitur autem illud acceptiones varias: aut enim sumitur pro ratione, qua qui vtuntur, rationales dicuntur; aut pro causa quam reddimus de re ex nobis quaesita; aut pro ipsius essentia, et definitione; aut pro sermone, tam interiori quod proprie et vere verbum dicitur, quam exteriori, qui sermo potius dicitur. Mittimus acceptiones alias huius nominis a Graecis adiuuentas, Latinis vero inauditas. Itaque aduersus *Alogos*, hoc est sine verbo, quoniam a Deo omnem Verbi adpellationem relegabant, dicentes, Filium Dei nec ore, nec mente pronunciatum, sic dictos; atque aduersus Paullum Samosatenum, Arium, et Eunomium omne Verbum prolatitium esse et transitorium delirantes, stat Catholicorum Patrum sententia, Dei Filium Verbum esse adseuerans; non aeternum quidem et foras erumpens, atque in tempore productum, et ab ipso Patre separatam, sed interius et cum ipso, et in ipso Patre subsistens. Non hic tamen ex industria praetereundum a nobis est, plerosque Patres quum de Verbo Dei agunt comparate ad nostrum, pro externo, ac prolatitio illud adsumere, haud negantes internum et subsistens. Sic Athanasius (1), Gregorius Nissenus (2), alii. Aptius autem ad Verbi diuini similitudinem exprimentam, es-

Xx 2

se

(20) Cap. viii.
(21) Lib. x. in Lucam.
(22) Homil. xxvii. contra Sabellian.

(23) In Symbolum.
(24) In Carmine ad Leonem Papam.
(1) Orat. lvi. et v.
(2) Lib. xvi. contra Eunom.

se Verbum interius, et in anima subsistens, vel ex eo colligitur, quod hoc spiritale est, et sub sensus non cadit, sed in mente, vnde proficiscitur, manet, nec ab ea separatur, et sine illo mens nulla esse, nec vilo temporis spatio potest; quod est terminus cognitione productus similitudinem habens rei obiectae, quae mente percipitur quod totam in se mentem continet et exprimit; quod relatiuum est, et habitudinem habet ad dicentem: haec enim omnia Verbo diuino et creato communia sunt, licet in aliis differant, quod nempe creatum non ex ipsa procedat dicentis essentia, sed ex eius scientia et cognitione: vnde fit quod non vnum tantum illud sit, sed pro rerum quae intelliguntur diuersitate multiplex, et diuersum: diuinum autem et ex ipsa substantia seu essentia est, quum scientia ipsa pro actu sumta ipsa substantia sit, et vnum tantum: nam sicut Pater vno actu omnia intelligit, ita vno Verbo omnia dicit; quod creatum non est perfectum, nec coaeuum menti, sed identidem oritur, et interit; diuinum autem sempiternum est, et immutabile; quod creatum accidens est, diuinum substantia; quod illud ex indigentia producitur; istud ex foecunditate diuinae cognitionis procedit; quod nostrum semel, diuinum perpetuo gignitur.

At Verbi rationem, sic expositam Filio in diuinis proprie conuenire, aduersus Origenem, metaphoricum Verbum dicentem, ex S. Thomae doctrina firmare cogimur. Si enim metaphoricum illud admittitur, et proprium admittatur necessum est. Nam quicquid metaphorice effertur, ad similitudinem eius dicitur, quod proprie tale est: nihil deinde tale per metaphoram dici potest nisi *ratione manifestationis*, quia scilicet, aut manifestat vt Verbum, aut Verbo manifestatur: quod si vt Verbum manifestat, quum verba ad conceptionem significandam instituta sint, verbum mentis quod manifestent, supponant oportet: si vero manifestatum illud verbo est, verbum quo manifestetur ponere necessum est. Admittere ergo Origenes tenetur, et cum eo Ariani, quorum ille *sons inuenitur*, vt S. Thomas ait, Verbum intra Deum, quod vere proprieque tale sit.

Neque haec Verbi adpellatio alio quam Filio conuenire potest: solus enim Filius ex Patris foecundissima mente procedit, Patris nominatum manifestando, vt loquitur Richardus Victorinus (3). Hinc quod ex Magno Basilio solet adduci (4) ex textu illo Pauli ad Hebraeos I. de Filio scribentis; »portans omnia Verbo virtutis suae«

in-

(3) Lib. vi. de Trinit. cap. 12. (4) Lib. v. contra Eunom. cap. 11.

inferente, »Spiritus Sanctum Filii Verbum esse«, hunc tantum admittit sensum figuratum, Spiritum nempe Sanctum Filium manifestare, ac declarare, quemadmodum in Iordane factum nouimus. Nec difficillius intellectu illud est, quod aliqui addunt; quod quum Filius perinde ac Pater intelligat, si Patri intelligenti Verbum suum est, suum quoque Filio intelligenti Verbum sit necesse est. Nam sicut Filius Deus genitus, neutiquam generans, ita et Deus intelligens est, non vt Verbum patiens, sed vt Verbum procedens. Illud tandem quod iidem Graeci saepius adstruere videntur, Filium scilicet Verbum de Verbo esse, Patrem proinde Verbum dicentes; contradicit Augustinus, scribens (5): »quia hoc solum de eis dici non potest, illud de illo, quod simul ambo non sunt, sicut Verbum de Verbo dici non potest, quia non sunt simul ambo Verbum, sed solus Filius«. Admittit tamen illorum Patrum dictum expositionem istam a Cyrillo Alexandrino datam (6); nimirum *λογος*, qua intellectionis terminus est in solam Personam secundam cadere, qua vero ratio est, vel cogitatio, vtrique, imo tribus Personis conuenire. Itaque Verbum de Verbo, seu Verbum Persona de Verbo Patre, id est, intelligentia vel ratione oritur.

Quoniam vero nomen illud *λογος* verbum apud Latinos, sermo apud Graecos vertitur, dubium hinc enascitur, quo nempe ex his duobus aptius secunda Persona nominetur. Vtrumque fuisse in usu etiam antiquis Latinis, Augustinus testatur (7). Verum post Synodum Nicaenam, ex quo tempore clarior in Ecclesia Trinitatis notitia esse coepit, quum de Filio agitur, non nisi temere Sermonis vocabulum adsumitur. Est enim *Verbi* nomen multo illo vsitatus, et ad Filii Personam significandam longe aptius. Verbum enim quum dicitur, non comparatur ad externam loquelam, quae est proprie sermo, sed refertur ad interiorum animi rationem, quae a Philosophis verbum mentis dicitur. Quare non nisi imprudentissime Erasmus fecit (et post illum Caluinus, Beza, alique haeretici) qui in Latina noui Testamenti versione quam edidit, sic posuit caput Ioann. I. »In principio erat Sermo«, et in Adnotationibus mirari se dicit, »cur Verbum Latinis placuerit magis quam Sermo«.

Hic dum de Filio sub Verbi nomenclatura loquimur, stant ad ostium et pulsant interminatae illae quaestiones, magno in Schola

acs-

(5) Lib. vi. de Trinit. cap. 7.

(7) Serm. cxxiii. in Ioann.

(6) In I. Comment. in Ioann. cap. 4.

actu versatae: ex quorum nempe cognitione Verbum diuinum procedat; an diuinæ essentiae tantum, an etiam ex rerum creaturarum notitia; an per se primo, an per se secundo. Sinimus lubentissime in his abundare vnumquemque in suo sensu: per nos licet: non partem sumere volumus in nullius succi rebus, in quibus plus acuminis, quam soliditatis reperire est. Nobis interea hoc vnum probatur; quod »Deus cognoscendo se, omnem creaturam cognoscit» Verbum autem in mente conceptum est repraesentatiuum omnium eius quod actu intelligitur: vnde in nobis diuersa sunt verba quae intelligimus. Sed quia Deus vnico actu et se et omnia intelligit, vnicum Verbum eius est expressiuum non solum Patris, sed etiam creaturarum. Et sicut Dei scientia, Dei quidem est cognoscitiua tantum, (id est vnice speculatrix) creaturarum autem cognoscitiua et factiua; ita Verbum Dei eius, quod in Deo Patre est, expressiuum tantum, creaturarum vero est expressiuum et operatiuum, et propter hoc dicitur Psalm. xxxii. *Dixit et facta sunt*, quia importatur in Verbo ratio factiua eorum, quae Deus facit. Ita D. Thomas (8).

Imago.

Est istud alterum secundae Personae nomen, aptissimum quidem ad ambas illas conuincendas haereses, Sabellianorum inquam, et Arianorum. Ea enim est vera propriaque imaginis ratio, vt quum duo inter se diuersa, tum naturae communione iuncta significet. Nam imaginis conditiones duae sunt vt similitudinem cum suo exemplari habeat, vtque ad hoc producat vt illud repraesentet. Quibus certe conditionibus duae illae haereses prorsus eliminantur. Sic Ambrosius Arianos primum redarguit (9), confitentem Filium Patris imaginem esse, eundem vero Patri dissimilem adserentes. Chrysostomus autem ambas illas, et secum inuicem, et a catholico dogmate dissidentes haereses eodem telo conficit (10). Proprie ergo imago Patris Filius est, vel ex eo solum quod similitudinem cum Patre habet, eumque repraesentat; praecipue tamen ex quo a Patre oritur: in eo enim vera proprieque dicta imaginis ratio sita quum sit, quod archetypum referat, hoc nequitquam adsequi illa poterit nisi genera-

(8) I. P. q. xxxiv. art. 3. in Corp.

(9) Lib. de Fide, cap. 4.

(10) Homil. 11. in Epistol. ad

Hebr.

tione et origine. Hinc adparet cur Pater nequeat vocari imago, nec etiam Filius sui, nec alius vllus; nullus enim genitus est, nec a Filio Pater, nec a Patre Filioque Spiritus Sanctus. Adtributum itaque iure optimo est Filio in Scripturis nomen hoc; vt ad Colos. 1. »Qui est imago Dei inuisibilis«. Et ad Hebr. 1. »Qui quum sit splendor gloriae, et figura (seu imago) substantiae eius«, et alibi passim; atque a Patribus Latinis potissimum aptatum. Quidni autem si homo quoque in litteris sacris Dei imago dicatur? Legimus enim in 1. ad Corinth. xi. »Vir non debet velare caput suum, quia imago et gloria Dei est«. Sed occurrit S. Thomas dicens (11): »per hoc quod dicitur est imago Dei, excluditur quorundam error dicentium; quod homo est solum ad imaginem Dei, non autem imago, cuius contrarium hic Apostolus dicit: . . . dicendum ergo quod homo imago Dei dicitur, et ad imaginem; est enim imago imperfecta; Filius autem dicitur imago, non ad imaginem, quia est imago perfecta. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod de ratione imaginis in communi duo sunt, primo quidem similitudo, non in quibuscumque, sed vel in ipsa rei specie, sicut homo Filius adsimilatur Patri suo, vel in aliquo, quod sit signum speciei sicut figura in rebus corporalibus: vnde qui figuram equi describunt, dicuntur imaginem eius pingere: . . . secundo requiritur origo; non enim duorum hominum, qui sunt similes specie, vnus imago alterius dicitur, nisi ab eo oriatur, vt Filius a Patre; nam imago dicitur ab exemplari: tertio ad rationem perfectae imaginis requiritur aequalitas; quia igitur homo Deo assimilatur secundum memoriam, intelligentiam mentis, et voluntatem, quod pertinet ad speciem intellectualis naturae, et hoc habet a Deo; dicitur esse Dei imago: quia tamen ei deest aequalitas, est Dei imago imperfecta, et ideo dicitur ad imaginem secundum illud Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*: sed Filius, qui est aequalis Patri, est imago perfecta, non autem ad imaginem«.

Sapientia.

Tribuitur quoque secundae Trinitatis Personae hoc vocabulum, quo eius proprietates declarentur. Prouerb. enim viii. Filius Dei dicitur.

(11) Lect. 1. in citat. Apost. locum.

dicur Sapientia concepta verbis illis: „ nondum erant abyssi, et ego „ iam concepta eram“, itemque Eccles. xxiv. dum dicitur: „ ego ex „ ore Altissimi prodii, primogenita ante omnem creaturam“: atque r. ad Corinth. I. Paulus absolute vocat Christum, „ Dei virtutem, ac „ sapientiam“. Sed nomen istud nec personale Filii est, nec proprium, quemadmodum Verbi, et Imaginis vocabula, sed adpropriatum. Expresse id quidem Augustinus docuit, scribens (12): „ Pater „ igitur, et Filius simul vna essentia, et vna magnitudo, et vna „ virtus, et vna sapientia. Sed non Pater et Filius ambo simul vnum „ Verbum, quia non simul ambo vnus Filius“. Arque huius rationem reddens prosequitur: „ propterea non eo Verbum, quo sapien- „ tia; quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relatiue ad eum, „ cuius Verbum est, sicut Filius ad Patrem: sapientia vero eo, quo „ essentia, et ideo quia vna essentia, vna sapientia“. Si autem vocabulum *sapientia* personale ac proprium esset, relatiue diceretur, neque esset vna sapientia, sicut vna essentia, vt certum videtur.

¶ Erit autem Filius sapientia ipsa, qua Pater sapiens est? Non defuere qui ita sentirent: Augustino enim teste (13), Catholici Patres quotquot aduersus priores Arianos disputabant, adserentes fuisse tempus quando non erat Filius, hanc ratiocinationem inseruerunt: „ si Dei Filius virtus, et sapientia Dei est, nec vnquam Deus sine virtute, et sapientia fuit, coaeternus est Deo Patri Filius. Dicit autem Apostolus, Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam „ et Deum aliquando non habuisse virtutem, aut sapientiam demens „ tis est dicere. Non igitur erat tempus, quando non erat Filius“. Quae sane ratio eadem illa est, quam ex antiquis Patribus plurimi vsurpauerunt. Verum Filium non esse sapientiam illam, qua Pater sapiens est, decretoria haec argumenta commonstrant. Nam quum sapientia idem sit quod essentia, Filius esset essentia Patris, et a Filio Pater haberet essentiam; tum vero Pater esset Filius, quum sit Sapientia, et Omnipotentia sua. Est laudati Augustini argumentum his verbis conceptum (14): „ si enim solus ibi Filius intelligit, et „ sibi, et Patri, et Spiritui Sancto, ad illam redditur absurditatem, „ vt Pater non sit sapiens de se ipso, sed de Filio, nec Sapientia „ Sapientiam genuerit, sed ea sapientia Pater dicatur esse sapiens, „ quam genuit; . . . profecto Filius Patrem sapientem facit. Et si „ hoc

(12) Lib. vii. de Trinit. cap. 22.

(14) Lib. xv. de Trinit. cap. 7.

(13) Ibidem, cap. 6.

hoc est Deo esse, quod sapere, et ea illi essentia, quae sapientia; „ non Filius a Patre, quod verum est, sed a Filio potius haber „ ter essentiam, quod absurdissimum atque falsissimum est. . . Est „ ergo Deus Pater sapiens ea qua ipse sua est sapientia; et Filius „ sapientia Patris de sapientia quae est Pater, de quo genitus est Fi- „ lius“. Neque sibi ipsi opponitur Augustinus dicens (15): „ sapiens „ Deus dicitur, quod ipse eam genuerit, qua sapiens dicitur, Sa- „ pientiam“. Nam id ipse reuocauit in primo retractationum (16); iuxta ea quae docuerat in Libris de Trinitate. Veterum deinde sententia, qui sic disputabant, ideo Filium Patri esse coaeternum et consubstantialem, quia numquam Pater sine sapientia exiit, in rectum aptumque sensum duci poterit, non quidem *formalem* vt adpellant, sed *causalem* et illatiuum: quamuis enim Filius qua Filius est, non sit illa ipsa sapientia qua Pater sapiens est, necessario tamen cum illa coniungitur, et ab ea oritur.

Sed haec dixisse sufficiat vt secundae Trinitatis Personae nomina ex parte exponeremus, quibus eiusdem proprietates designantur.

Consulto tamen haec tria prae aliis selegimus. Nomen enim Filii, quod primum in re erat, esse proprium ac personale, vel nobis non suadentibus exploratum omnibus est; item eius significatio obuia cuique. Cetera vero, bene multa, quae circumferuntur, et quae Filio adcommodare Scripturae solent, eadem cum illis tribus sunt, nec nouam desiderant explicationem. Sunt haec praecipue: *Similitudo*, *Splendor*, *Character*, *Speculum*, *Virtus*, *Veritas*, *Lux*, *Vita*, ex quibus propria quaedam, adpropriata alia sunt: omnia vero iuxta ea, quae de nominibus *Sapientia*, et *Imago* diximus, accipienda.

CAPVT III.

De propriis tertiae Personae nominibus.

Spiritus Sanctus.

Habetur nomen istud apud Matth. cap. 28. in forma Baptismatis, et alibi passim in Scripturis, tamquam tertiae Personae proprium, quo a ceteris discernatur. Non inficiamur quidem nos, Spiritus Sanctus.

(15) Lib. lxxxiii. Quaestionum, quaest. xxxiii. (16) Cap. xxvii.

ritus nomine quandoque in Scripturis dona et Charismata designari, eo quod saepe munera et effecta nomine Personarum demonstrantur. Ita Psalm. I. his verbis: » Spiritum rectum innoua in visceribus meis«, pia cordis adfectio significatur. Ioann. Epist. I. dum monemur ne credamus » omni Spiritui«, doctrina intelligitur; Lucae I. dum dicitur: » praecedet ante illum in spiritu et virtute« , virtus designatur; Apocalyp. demum I. vbi legimus: » fui in Spiritu in Dominica die, cet.« ectasis describitur. Verum et in loco superius adducto, et in aliis Scripturarum designari nomine Spiritus Sancti veram ac subsistentem Personam, tertiam nempe Trinitatis, dogma Catholicorum est aduersus Socinianos, vt alibi demonstratum est.

Donum.

Spiritus Sancto peculiare esse vi quadam fieri proprietatis vt Donum sit, atque Donum nuncupetur dissertissime Patres, Latini potissimum, tradiderunt. Omnium vero instar Augustinus sit, qui et saepius Dei Donum Spiritum Sanctum sic nominat, vt eius peculiare nomen hoc esse ostendat, et rationem cur ita sit, tradit. » Quare, inquit in Libro de vera Religione (1), ipsum Donum Dei cum Patre et Filio aequè immutabile colere«, cet. Et in Lib. de Fide et Symbolo (2): » de Spiritu Sancto autem nondum tam copiose ac diligenter disputatum est a doctis, et magnis diuinarum Scripturarum tractatoribus, vt intelligi facile possit, et eius proprium; quo profecto fit, vt eum neque Filium, neque Patrem dicere possimus, sed tantum Spiritum Sanctum, nisi quod eum Donum Dei esse praedicant, vt Deum credamus, non se ipso inferius donum dare«. His similia, et forte apertiora profert aliis in locis (3); quibus hoc vnum conficitur, vt nomen istud ita Spiritui Sancto proprium videatur, vt licet plura sint alia Dona Dei, Spiritus Sanctus solus in proprietate immutabili et aeterna Donum sit, sicut Filii proprietate Filius est.

Quomodo autem esse Dei Donum illi proprie conueniat, et quae sit huius nominis vera notio, modo inquiramus. Est ergo Donum id quod alteri datur, ab eo qui dat re ipsa diuersum; ac quod non necessario, sed sponte et libera voluntate datur: sic ab Aristotele

(1) Tom. I. cap. 55.
(2) Cap. 9. Tom. III.

(3) In v. de Trinit. capp. 14. 15. cet. Et in VII. cap. 4.

partim, partimque a Jurisconsultis edocemur (4). Quo certe fit a nominis istius proprietate quaedam excludi, quibus interdum donationis vocabulum adcommodatur: ita quum Deus se ipsum donare dicitur, vel Filius, aut Spiritus ipse Sanctus; donationes istae propriae non sunt, quoniam a donante donum non secernitur. Similiter quum in Scripturis dicitur, Patrem Filio, vel vtrumque Spiritui Sancto dare aliquid, velut essentiam, sapientiam, et id genus alia, improprie Doni nomen vsurpatur, quia haec non voluntate, sed naturae necessitate communicantur. Habet autem Spiritus Sanctus duo illa: nam et re ipsa a Patre et Filio differt, et sponte tribuitur hominibus.

Verum vrgere contra hoc videtur quod Filius etiam a Patre donatur, a quo deinde differt: sed expedita est responsio. Tametsi enim a Patre Filius donetur, donum minime erit; non enim id ex vi originis suae, ac processionis consequitur vt amor sit, et a voluntate amoreque procedat; sed ex eo amore, qui est Spiritus, hominibus a Patre solo datur, a quo gignitur. Pensatur ratio haec iuxta diuersitatem missionis Filii, et missionis Spiritus Sancti: mittitur enim Filius, sed non per amorem mittitur, tamquam dilectionis terminus ille sit: mittitur vero per amorem Spiritus Sanctus, et vt amoris terminus, atque habet hinc quod donum proprie sit.

Neque maioris momenti est illud quod superaddi solet. Quod nempe, Spiritus Sanctus, qui non aliter donum est quam quod sponte ac libere donatur; non erit eiusmodi ex omni aeternitate, seu saltem actu, vt loquuntur, licet tale sit potentia; tunc siquidem sponte ac libere donatur, quum in res creatas diffunditur, quod in tempore fit.

Augustinus quidem, qui questionem hanc mouit, ac dissoluit, acute in donum et donatum distinguit (5). Ex omni aeternitate, ait, prius Spiritui Sancto competere; posterius autem in tempore. Quid si vtroque modo ad creatas res refertur? Haec erit certe quorundam quae de Deo, diuinisque Personis a Theologis vsurpari solent conditio, vt non aliter intelligi illa possint, quam vt res creatas, atque externam quamdam efficientiam concernunt: quod in Spiritu Sancto praesertim locum habet, cuius proprietates personalis, et a Filio discrimen ad hunc modum a Patribus exponitur. Hinc sem-

Yy 2 pl.

(4) I. Top. cap. 4. — Lege 214. de verb. sign. Mz. cianus.

(5) Lib. v. de Trinit. capp. 14. et 15.

pieternae huius Spiritus Sancti proprietatis vocabulum, Donum videlicet, ex efficientiis, quae aeternae non sunt, ducitur; eo potissimum, quod ab hominibus, humano vsu ac captu inditum sit, et ex temporalibus effectis, sicut in aliis nominibus ad res diuinas translatis deprehenditur.

Amor.

Vocatur etiam hoc nomine tertia Personā ex vi suae processio- nis, et proprietatis personalis: ex quo enim quis alium amat, quaedam in amantis affectu amati impressio provenit, iuxta quam amatum in amante dicitur esse, sicut intellectum est in intelligente. Sed haec, quamvis potissima, non tamen vnica ratio est cur sic Spiritus Sanctus vocetur: additur enim ista: quod ratione suae in nos operationis, qua nempe reddit nos amantes, gratiam infundendo, et Charitatem, Amor nuncupatur. Expressum vero id habemus in Epist. ad Rom. cap. 5. vbi dicitur: »charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis«. Quamvis enim haec Charitas in nobis a Patre simul et Filio, ac Spiritu Sancto sit, peculiari tamen ratione dicitur in nobis per Spiritum Sanctum esse ex Paulli testimonio velut per exemplarem causam, vt S. Thomas discurrit (6). Lepidissime ad rem Bernardus (7): »io genuinum! Christus »moritur, meretur amari. Spiritus adficit, et facit amari. Ille facit »cur ametur; iste vt ametur: ille suam multam dilectionem in no- »bis commendat; iste et dat: in illo cernimus quod amemus; ab »isto sumimus vnde amemus. Charitatis igitur ab illo occasio, ex »isto adfectio«.

Praeter haec tria vocabula, quae tertiae Personae propria sunt et personalia, plurima alia in Scripturis, et Patribus leguntur, quorum alia item propria sunt, adpropriata alia; velut *Patris et Filii vinculum, et vtriusque osulum, vinculum quo proximo copulamur, Patris et Filii complacentia, Paracletus seu complacentia, spiritua- lis vnctio, virtus Altissimi, Spiritus intelligentiae, rectus, bonus, principalis, dulcis, Sanctus, mundus, simplex, modestus, disertus, mobilis, certus, securus, humanus*. Sed horum aliorumque intelligen- tia partim ex his quae diximus, partimque etiam ex sola nominis

(6) IV. contra Gent. cap. 21. (7) Epist. CVII.

PRO

prolatione habetur. Omnia vero eo collinant, vt tertiae Personae originem ac processionem ob oculos ponant, eiusque proprietates ostendant. Quam tamen vt enucleatius pertractemus, Latinorum cum Graecis celeberrimam controuersiam hic adnecti, etsi, per summa, vt aiunt, capita, ipse rerum ordo postulat.

CAPVT IV.

Dogma Latinorum de Spiritus Sancti processione multiplici ar- gumentorum genere firmatur.

Spiritus Sanctus a Patre Filioque procedit.

Dogma istud probant Scripturae. Ioann. enim XVII. Christus Patrem adloquens, ait: »mea omnia tua sunt, et tua mea«, salua scilicet Paternitate et Filiatione, quae non sunt communes: at Pater vim spirandi habet: ergo et Filius. Eiusdem vero cap. 16. dixerat de Spiritu Sancto loquens: »non . . . loquetur a semetipso, sed quaecum- »que audiet loquetur: . . . ille me clarificabit, quia de meo acci- »piet: . . . omnia quaecumque habet Pater, mea sunt; propterea di- »xi, quia de meo accipiet«. Quum autem scientia in Deo ab eius natura non distinguatur, si scientiam a Filio Spiritus Sanctus acci- pit, et naturam quoque. Ioann. item XIV. Spiritus Sanctus, Spiritus veritatis adpellatur, id est, Spiritus ipsius Filii, qui est vita, veritas, et vita: adpellatur etiam expressius Spiritus Christi ad Roman. VIII. »Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius«, et Act. XVI. »non promissit eis Spiritum Iesu«.

Scripturis consonat Patrum Traditio, quum Graecorum, tum Latinorum. Ex primis (quorum in hac controuersia testimonium maximi ponderis est) Epiphanius disserte scribit (1): »Christus ex Pa- »tre creditur, Deus de Deo, et Spiritus ex Christo, aut ex ambo- »bus«. Et alibi (2): »Sanctus autem Spiritus ex ambobus, Spiri- »tus ex Spiritu«. Cyrillus deinde haec habet (3): »quoniam ex es- »sentiali Patris Filiique Spiritus; qui procedit ex Patre et Filio«. Basilii tandem (vt ex plurimis paucos numeremus) sic scribit (4): »ab illo (Filio scilicet) habens esse, et ab ipso accipiens, et an- »nuntians

(1) In Ancorato.
(2) Haeresi LXXIV.

(3) Lib. XIV. Thesaur.
(4) In III. contra Eunomium.

»nuntiatis nobis, et omnino ex illa causa pendens«. Neque eludere haec Patrum suorum dicta Graeci adsequuntur reponentes, et intelligendos illos esse de Spiritu Sancti donis, quae certe a Patre et Filio procedunt, tamquam effectus temporales, et toti Trinitati communes; et laudatos Patres Spiritum Sanctum per Filium procedere vnice dixisse, quatenus eius processio a Patre, ordine originis, posterior est Filii processione. Addunt deinde, Basilii testimonium ex codice falsato esse de promptum. Haec autem, aliaque his similia mera sunt effugia, quae tandem in Concilio Florentino adhibere Graeci coacti sunt. In adlatis enim textibus sermonem esse de aeterna Spiritus Sancti Processione contextus ipse verborum exprimit: dicitur siquidem Spiritum Sanctum esse eiusdem essentiae cum Filio, sola principii ratione differre; esse illum ab ambobus, ceteraque, quae neutriquam de donis dici possunt, utpote quae sint effectus temporales, et creati. Deinde apud laudatos Patres idem omnino esse procedere ex Filio, et procedere per Filium, quemadmodum vbi Scripturae de Verbo diuino referunt, quod omnia per ipsum facta sunt, edocemur Verbum cum Patre esse rerum omnium principium, et causam. Locum tandem M. Basilii genuinum esse in Florentina Synodo ostendit Ioannes Praedicatorum Ord. Theologus aduersus Marcum Ephesium ex MS. vetustissimo, longe ante exortam quaestionem de Spiritu Sancti processione exarato. Quod si reuera posthac Basiliana scripta corrupta sunt, a Graecis, non a Latinis id factum agnoscitur. Haec in confutandis Graecorum responsis.

Adsertum vero Latinorum Patrum traditio quoque confirmat; eorum praecipue, qui ea floruerunt aetate, qua Occidentales a Graecis tamquam veri Catholici habebantur. Ambrosius itaque scribit (5): »Spiritus quoque Sanctus quum procedit a Patre et Filio non separatur a Patre, non separatur a Filio«. Augustinus (6): »sicur ergo, inquit, non credamus quod etiam de Filio procedat Spiritus Sanctus, quum Filii quoque ipse sit Spiritus«? Leo Magnus habet (7): »aliud esse qui genuit, aliud qui genitus est, aliud, qui ab utroque procedit«. Verum quum Graeci hanc esse fidem Latinorum Patrum profiteantur, atque statutum hoc dogma a Synodis Lateranensi IV., Lugdunensi II., et Florentina pro hac potissimum causa coniuncta, haud opus est fusiori calamo haec persequi.

Ergo

(5) Lib. I. de Spiritu Sancto, cap. 10.

(6) Tract. xcix. in Ioann. Epist. xciii.

¶ Ergo postremo loco theologicas rationes in eiusdem argumenti confirmationem adducamus. Harum prima sit: in Filio saluatori proprietatis Vnigeniti, quoniam immediate, et proxime ab vno est, a Patre nimirum, ut docent Nissenus (8), et Basilii (9): si ergo Spiritus Sanctus a solo Patre immediate, et proxime procederet, iam et ipse rationem Geniti haberet, neque discrimen esset inter diuinam generationem et processionem. Altera sit: Filius habet quaecumque habet Pater, sola excepta ingeniti ratione: expressum hoc est in Euangelio; et contestantur Patres Graeci, Damascenus (10), Nazianzenus (11), alii. Non communicatur autem paternitas Filio, quia cum eo opponitur relatiue, uti saepius diximus. Ergo si quidquid Pater habet, habet et Filius, profecto etiam is hoc habet, ut sit Spiritus Sancti principium. Alias, et quidem validissimas rationes legere est in D. Thoma (12). At Scotus, eiusque Discipuli, quibus subtilitates et hypotheses mirifice placent, minus efficaces eas omnes habent; tenentes quod etsi Spiritus Sanctus a Filio non procederet, ab illo etiam distingueretur: Sinamus tamen acutos homines in suo sensu abundare, quantumuis nobis subtilia haec non probentur.

CAPVT V.

Controuersiarum, quae de Spiritu Sancti processione exortae sunt, historicam continet narrationem. Graecorum impetus irritos ostendit.

¶ Omnium primus quotquot aperte Spiritum Sanctum a Filio etiam procedere negauerunt, Theodoretus post Nestorium iure censetur. Hic enim Cyrillum damnauit (1), quod adseruisset de Spiritu S. loquens, »proprium esse Filii Spiritum«; addiditque, id esse »blasphemum et impium«, si ita intelligeret, »ut ex Filio, aut per Filium existentiam haberet«. Ab hac vero sententia illum decessisse, sua pro Nestorio scripta reuocando, atque a magna Chalcedonensi Synodo absolutum; in Ecclesiae communione vitam finisse, licet fateamur, falsam eius tamen de Spiritu Sancti processione sententiam ad plurimos Graecorum (san et ad Damascenum quoque?)

per-

(8) In Lib. ad Ablaium.

(9) Epist. xliii.

(10) Cap. vii. Op. Theologici.

(11) Orat. in Pentecosten.

(12) In Op. contra Graecos.

(1) In Disputatione contra eundem et in Confut. Anathematismi Noni.